

FRANSIZ ASKERİ ATAŞESİ YARBAY MAUCORPS'UN GÖZÜYLE ALMAN ASKERİ
HEYETİ VE GENERAL LİMAN VON SANDERS'İN İSTANBUL'DAKİ FAALİYETLERİ
*GERMAN MILITARY MISSION AND THE GERMAN GENERAL LIMAN VON SANDERS'
ACTIVITIES IN ISTANBUL FROM FRENCH MILITARY ATTACHÉ LIEUTENANT
COLONEL MAUCORPS' POINT OF VIEW*

SALİH TUNÇ*

Öz: Birinci Dünya Savaşı arifesinde Osmanlı İmparatorluğu üzerinde belirgin bir Alman nüfuzunun hâkim olduğu bilinen bir gerçektir. Temelleri bir hayli geriye götürülebilecek olan Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki Alman nüfuzu her ne kadar 1908-1910 yılları arasında Jön Türklerin yeni politik destek ve denge arayışları çerçevesinde kısmen bir sarsıntı geçirmişse de, 1910'dan sonra Osmanlı Alman ilişkileri yeniden bir yakınlaşma sürecine girmiştir. Bir yandan 1910 borçlanma krizi, diğer yandan ise 1913'te imparatorluğun karşı karşıya kaldığı Balkan Savaşları yenilgisi, Bâb-ı âli'nin Almanya ile iktisadî ve askerî yardımını yeniden elzem kıldı. Bu itibarla 1913'te Balkan felaketinden sonra, orduda yapılması öngörülen bir takım düzenlemelere nezaret etmek üzere Alman subaylarından oluşan bir askerî heyet İstanbul'a davet edildi ve bu davet Alman Hükümeti nezdinde karşılık bulmuş oldu. Kısa bir süre önce soyluluk unvanı almış, Polonya doğumlu ve kısmen Yahudi kökenli olduğu belirtilen general Otto Liman von Sanders'in kumandasında teşkil edilen ve "*Alman Askerî Misyonu*" adıyla anılan bir gurup Alman subayı 13 Aralık 1913 tarihinde İstanbul'a gelmiştir. Von Sanders'in başkanlık ettiği heyetin görevi, Osmanlı ordusunda gerekli görülen düzenlemeleri yapmak ve imparatorlukta askerî mekteplerin eğitim ve programları üzerindeki çalışmalarını üstlenmektir. 1913 yılının son ayında Alman Askerî Misyonu'nun İstanbul'a gelmesi tahmin edileceği gibi pek çok tartışmayı da beraberinde getirdi. Heyetin başkente gelmesini Ruslar, "*Boğazların Alman kontrolüne alınması için bir hazırlık*" şeklinde yorumlarken, bir diğer İtilâf Devleti üyesi olarak Fransa, İstanbul'daki ataşe militeri yarbay Maucorps vasıtasıyla Alman askerî heyeti ve general von Sanders'in İstanbul'daki çalışmalarını takip etmekteydi. Bir İtilâf gücü olarak Fransız Hükümeti'nin İstanbul'u iyi tanıyan askerî temsilcisinin, Alman askerî heyetiyle general von Sanders'in savaş öncesi İstanbul'daki faaliyetleri hakkındaki değerlendirmeleri bir hayli ilgi çekicidir.

Anahtar Kelimeler: Liman von Sanders • Almanya • Osmanlı İmparatorluğu • I. Dünya Savaşı • Fransa • Ataşe Militer

Abstract: It is a well known fact that Germany was definitely dominant over Ottoman Empire during the eve of First World War. The German dominancy which dates back to a long time was partially cut up during the search for political support and balance of Young Turks, between 1908-1910, but after 1910, The Ottoman-German relations became to be closer again. On the one hand the debt crisis in 1910, on the other hand the defeat of the Empire in Balkan Wars, made it urgently necessary for the Sublime Porte to have the economical and military support of Germany. Thus, after Balkan defeat, a military committee, composed of German officers was invited to İstanbul, to supervise some regulations decided to be carried out in the army. And this invitation was accepted by Germans. A group of German officers called "*German Military Mission*" commanded by General Otto Liman von Sanders, came to İstanbul on 13th December 1913. Otto Liman von Sanders who got Peerage short time ago was born in Poland and was Semi-Tewish. The task of the committee directed by Liman von Sanders was to make the necessary regulations in the Ottoman Army and undertake the studies related with the education and programs of the military schools. The arrival of German Military Mission in İstanbul led to many disputes. The Russians interpreted the arrival of the committee in Ankara as pretrial for Germans to have a control over the straits. On the other hand France, as a member of entente states, was pursuing the studies of German Military Mission and von Sanders, by the help of military attaché Lieutenant Colonel Maucourps. As a force of entente, the reports of the military representative of French Government as an entente force are quite highlighting, in terms of the activities of the German Military Mission and the German General von Sanders in İstanbul.

Keywords: Liman von Sanders • Germany • Ottoman Empire • First World War • Military Attache

* Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü. Antalya. salihitunc@akdeniz.edu.tr

Giriş

Birinci Dünya Savaşı arifesinde Osmanlı İmparatorluğu üzerinde belirgin bir Alman nüfuzunun hâkim olduğu bilinen bir gerçektir. Temelleri bir hayli geriye götürülebilecek olan Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki Alman nüfuzu her ne kadar 1908-1910 yılları arasında Jön Türklerin yeni politik destek ve denge arayışları çerçevesinde kısmen bir sarsıntı geçirmişse de, 1910'dan sonra Osmanlı Alman ilişkileri yeniden bir yakınlaşma sürecine girmiştir. Bir yandan 1910 borçlanma krizi, diğer yandan ise 1913'te imparatorluğun karşı karşıya kaldığı Balkan Savaşları yenilgisi, Bâbüâli'nin Almanya ile iktisadi ve askeri yardımını yeniden elzem kıldı. Bu itibarla 1913'te Balkan felaketinden sonra, orduda yapılması öngörülen bir takım düzenlemelere nezaret üzere Alman subaylarından oluşan bir askeri heyet İstanbul'a davet edildi ve bu davet Alman Hükümeti nezdinde karşılık bulmuş oldu.

Esasen Osmanlı İmparatorluğu'nun, Almanya'nın 19. yüzyılın sonunda Prusya'nın liderliğinde birleşmesinden önce de, askeri ilişkilerde bir yakınlaşmanın olduğu, daha 1830'larda geleceğin Feldmareşali von Moltke'nin de aralarında bulunduğu Prusyalı birçok subayın Osmanlı ordusunda danışman ve öğretmen olarak görev yaptıkları bilinmektedir¹. 1870'lerin sonlarından itibaren daha hızlı cereyan eden siyasal gelişmeler Almanlarla yakınlaşmayı sadece askeri sahada değil, aynı zamanda iktisadi, ticari ve teknolojik açıdan da bir yakınlaşmayı beraberinde getirdi. Alman Birliği'nin kuruluşundan itibaren bütün siyasetini Almanya'nın güvenliği bakımından Avrupa barışına yönelmiş bulunan Otto von Bismark'tan sonra II. Wilhelm Dönemi, Osmanlı-Alman yakınlaşmasının ötesinde Alman nüfuzunun imparatorluk üzerinde etkin olduğu bir süreç olacaktır. Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Osmanlı İmparatorluğu'nu 9 yıl arayla 1889 ve 1898'de iki defa ziyareti ve Alman "Weltpolitiki"nin başlıca araçlarından birisi olan "drang nach osten"ı hayata geçirme çabaları Osmanlı-Alman yakınlaşmasını çok yönlü hâle getirmiştir². Bu itibarla 19. yüzyılın başından itibaren Osmanlı ordusuna hizmet eden subayların yanı sıra yüzyılın sonlarına yaklaşırken 1880'lerden itibaren Osmanlı ordusunda yeniden Alman subaylarına bir temayül dikkati çekmektedir. Nitekim 1882'den itibaren tümgeneral Otto Kaehler yönetiminde küçük bir subay gurubunun gelmesiyle, Almanların Osmanlı askeri işlerine yakınlığı giderek artacaktır. 1885'de Kaehler'in ölümünden sonra bu heyetin komutanlığına atanan ve ileride Prusya militarizminin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki önde gelen temsilcilerinden biri olacak olan yarbay von der Goltz, askeri eğitim sorumlusu olarak İstanbul'a geldi. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ilk büyük Alman askeri heyeti, özellikle daha sonraları Feldmareşal olan Colmar von der Goltz Paşa'nın kumandası altındayken Alman Genelkurmay'ının ve Wilhelmstrasse'nin umutlarını fazlasıyla gerçekleştirdi³. Bununla birlikte Goltz Paşa, Osmanlı subaylarının ve askerlerinin kabiliyetini, zekâsını ve enerjisini gerçekten takdir etmesi ve onu izleyen Alman askeri danışmanların çoğunun yaptığı gibi onlara astları ve hizmetlileri gibi davranmak yerine, onlara yardım etmek üzere çalışması açısından Osmanlı hizmetindeki Alman subaylar arasında ayrı bir yere sahiptir. O, Almanya ile İngiltere arasında kaçınılmaz olarak gördüğü savaşa hazırlık çerçevesinde Almanya ile Osmanlı İmparatorluğu arasında bir ittifak kurulmasının güçlü bir savunucusu olmuştur⁴. O bakımdan Yarbay Baron Colmar von der Goltz 1895 sonlarında Prusya ordusundaki görevine döndükten sonra da Osmanlı öğrencileriyle ve genç subaylarla irtibatlarını sürdürmeye devam etti.

¹ Trumpener 1999,130.

² Ortaylı 1999, 219-220.

³ Rathmann 2001, 28. Alman askeri uzmanları için bk. Ortaylı 2002, 112-115.

⁴ Shaw 2014, 12.

Hatta kendi heyetinin bazı mensupları da İstanbul'da kaldılar. Bunlardan biri olan ve 1900'de soyluluk unvanı verilen Louis Kamphövener, yıllarca Osmanlı piyade birliklerinin genel müfettişliğini yaptı; diğer birçok kişi de Osmanlı süvari, topçu ve istihkâm birliklerinin genel müfettişi olarak görevlendirildi. Daha sonraki yıllarda Osmanlı İmparatorluğu'na gelen müfettişlerden biri de, savaş sırasında tümen komutanlığına yükselen ve ardından Reichwehr'in askeri bölgelerinden birinin başına geçen İstihkâm Albay Erich Weber'di⁵.

Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Osmanlı İmparatorluğu'na gelen son Alman askeri heyeti ise Süvari Korgeneral Otto Liman von Sanders'in başkanlık ettiği misyondur ki, bu misyon 13 Aralık 1913 tarihinde İstanbul'a ulaştıkları vakit savaşa sadece aylar kalmıştır.

Savaş Öncesinde İstanbul'da Son Alman Askerî Heyeti ve Diplomaside Liman von Sanders Krizi

Liman von Sanders'in başkanlığındaki Alman askeri danışmanlık heyeti siyasi, ekonomik ve askeri gelişmeler ile nüfuz rekabetinin yarattığı şartlar muvacehesinde özellikle Avrupa eksenli büyük bir savaşa doğru gidildiğine yönelik tartışmaların yapıldığı bir zamanda İstanbul'a gelmiştir. Alman askeri danışmanlık heyeti İstanbul'a geldiğinde Osmanlı ordusu önemli bir savaştan, Balkan Savaşı'ndan henüz çıkmış bulunuyordu. Fakat sadece askeri ve siyasi bir çöküşle değil, aynı zamanda büyük bir imaj ve itibar kaybıyla çıkmıştı⁶. Bu bakımdan Balkan Savaşları'ndan hemen sonra Alman askeri heyetinin İstanbul'a gelmesi Osmanlı ordusunun çok ivedi bir şekilde güçlü bir desteğe ihtiyacı olduğunu göstermektedir. Bir Alman askeri misyonunun Türkiye'ye davet edilmesi konusunun ilk kez Kamil Paşa Hükümeti 1913 yılı başlarında, Osmanlı ordusunun Balkan Savaşları'nda karşı karşıya kaldığı büyük sıkıntılar nedeniyle gündeme geldiği ve mâlum Bâbüali Baskını sonrasında ise meselenin Mahmut Şevket Paşa'nın sadareti sırasında büyük ölçüde olgunlaştırıldığı anlaşılmaktadır. Bâbüali tarafından ordunun yeniden tanzimi ve ıslahını esas alan bir Alman askeri heyetinin davet edilmesi konusunda 22 Mayıs 1913'te Almanya nezdinde girişimde bulunulmuş ve bundan sonra gerekli çalışmalara başlanmış olmakla birlikte Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesi yeni bir durum ortaya çıkmış olmakla birlikte İstanbul'daki Alman Büyükelçisi Wangenheim 17 Temmuz'da, Kayzer'in bir Alman generalinin Osmanlı ordusunda görevlendirilmesi talebini kabul etmiş olduğunu bildirir⁷.

Türkiye'de görevlendirilecek generalin kim olacağı konusunda Enver Paşa ile Alman mevkidaşları arasında bir görüşme yapıldığı ve bu görüşmede Almanlar arasında emekli topçu General Otto Liman von Sanders'in misyona başkanlık yapmak üzere seçildiği anlaşılmaktadır. Von Sanders en azından ismen Osmanlı ordusunun tamamının komutanı olarak hareket etmesine imkan verecek bir unvan verilmesi koşuluyla misyona önderlik etmeyi kabul etti. Her ne kadar söz konusu unvan o dönemde kesin olarak netleştirilmediyse de, Prusya ordusundan emekli olduğu korgeneral rütbesine yükseltilerek ferik rütbesi verildi. Ancak onu atayan resmî Osmanlı kararnameğinde danışman ve eğitmen ötesinde herhangi bir özel pozisyondan bahsedilmiyordu⁸. Alman askeri misyonunun baş-

⁵ Trumpener 1999, 134. Weber'in kızı, Türkiye'deki askeri misyonun duayenlerinden olan, daha sonra Amiralliğe terfi eden ve Hitler'den sonra devletin başına geçen Karl Dönitz ile evlendi.

⁶ Türk-Alman İttifakı'nı sorgulayan bir çalışma için bk. Yıldız 2014, 111-117.

⁷ Bayur 1991, 276-284.

⁸ Shaw 2014, 14.

kanı olarak Türkiye'ye gitmesi teklifini 15 Haziran'da öğrenmiş bulunan Sanders aylarca süren müzakerelerden sonra görevlendirilme mukavelesinin Alman makamlarına sunulduğunu belirtir⁹. Esasen son derece gizli yürütülen görüşmelerin Genelkurmay başkanı Kont Moltke'den gizli yürütüldüğü, sadece Kayzer'in özel kalemi ve Savunma Bakanı tarafından bilindiği belirtilir. Netice itibarıyla esasları İstanbul'da yeni Sadrazam ve Hariciye Nazırı Sait Halim Paşa ile Wangenheim arasında belirlenmiş olan "*Liman Paşa'nın Mukavelesi*"nin Türkiye'de 27 Ekim 1913'te şekillendirildiği anlaşılmaktadır¹⁰. Alman askeri misyonunun tüm masraflarının Alman hükümeti yerine Osmanlı Harbiye Nezaretinin kabul etmesiyle, Berlin'deki Osmanlı Sefiri Mahmut Muhtar Paşa ile 28 Ekim 1913'te beş yıllık bir sözleşme imzalandı. Von Sanders bundan kısa bir süre sonra Berlin'den hareket ederek Enver Paşa'nın İzzet Paşa'nın halefi olarak 3 Ocak 1914'te yeni görevine başlamasından önce İstanbul'a geldi¹¹.

Kısa bir süre önce soyluluk unvanı almış, Polonya doğumlu ve kısmen Yahudi kökenli olduğu belirtilen General Otto Liman von Sanders'in kumandasında teşkil edilen ve "*Alman Askeri Misyonu*" adıyla anılan bir gurup Alman Subayı 13 Aralık 1913 tarihinde İstanbul'a gelmesi tahmin edileceği gibi pek çok tartışmayı da beraberinde getirdi. Almanların 1880'lerden itibaren Osmanlı ordusunda elde ettikleri özel konum, bir süreden beri İngiliz subaylarının donanmada, Fransız ve İtalyan subaylarının ise jandarmada eşlik ettiği modernizasyon ve danışmanlık çabalarına benzer bir durum göstermekteyse de; Osmanlı kara ordusunun gücü ve çok yönlü stratejik temelli işlevi düşünüldüğünde Almanların diğerlerine oranla ordu üzerindeki tesirini daha etkin kıldığı söylenebilir. Bu nedenle son Alman askeri misyonunun İstanbul'a gelmesi Almanları, diğer Avrupalı güçler karşısında daha etkin ve daha avantajlı kıldı¹². Rusya, İngiltere, ve Fransa'nın şiddetle karşı çıkmalarına rağmen Liman von Sanders'in başkanlığında İstanbul'a gelmiş olan Alman askeri heyetini bekleyen bir hayli zorluklar bulunmaktaydı. Bu zorlukların başında da Balkan Savaşı'nda perişan olmuş Osmanlı ordusunun ıslahının mümkün olup olamayacağı meselesi bulunmaktaydı. Alman Genelkurmay Başkanlığı, Balkan Savaşları'nda oldukça zayıf düşmüş Osmanlı ordusunun kısa bir sürede Alman silahlarını kullanabilecek düzeye gelebileceğine ihtimal vermiyordu. Nitekim daha ileri bir tarihte dahi 18 Mayıs 1914'te Alman Genelkurmay Başkanı von Moltke'nin "... Türkiye'yi kısa bir süre içinde Üçlü İttifak veya Almanya ile beraber saymak istemek, çok yanlış olarak görülmelidir..." diyerek bir ittifakı tasvip etmediğini belirtmiş¹³ olması Sanders'in İstanbul'da görevlendirilmesine ilişkin Alman çevrelerinde ortak bir görüşün bulunmadığını düşündürmektedir. Gerek babası Kayzer, gerekse Wilhelmstrasse ile olsun fikren büyük ölçüde zıt olan Alman veliahdinin de "*Liman von Sanders'in İstanbul'a görevli olarak gönderilmesinin büyük bir hata olup, Rusya'ya karşı meydan okumaktan başka bir şey olmadığını söylemesi*"¹⁴ ise Alman yöneticilerinin bu meselede kafalarının bir hayli karışık olduğunu göstermektedir. Alman askeri misyonunun Türkiye'de görevlendirilmesi çerçevesinde Türk-Alman ilişkilerinin yeniden yapılandırılmasının imparatorluğun genel siyaseti bağlamında Almanya için altından kalkılabilir türden olup olmadığı zihinleri bir hayli meşgul etmiştir. Karar verme yetkisi uhdelerinde olan devlet adamları Türk ordusunun yeniden yapılandırılmasının kabulünden yanaydılar. Onlar

⁹ Sanders 2010, 8.

¹⁰ Bayur 1991, 285-286.

¹¹ Shaw 2014, 15.

¹² Trumpener 1999, 135.

¹³ Çolak 2014, 42.

¹⁴ Mahmut Muhtar 1999, 246.

Yakındoğu'da Almanya'nın altına girdiği taahhütlerde madalyonun bir de öteki tarafının bulunduğunu görmezden geliyor değillerdi; nitekim onlar buradaki avantajları büyük görüyor ve dış politikayı ağır şekilde zorlayacak olmasına rağmen bunu göze almaya hazır bulunmaktaydılar¹⁵.

1913 yılının son ayında Alman askerî misyonunun İstanbul'a gönderilmesi konusu sadece Alman iç siyasetinde değil, Avrupa merkezi devletleri nezdinde de pek çok tartışma ve reaksiyonu, hatta Rusya'yı öfke ile harekete geçmeyi dahi tahrik etmiştir. Heyetin payitaht İstanbul'a gelmesini Ruslar, "Boğazların Alman kontrolüne alınması için bir hazırlık" şeklinde yorumlayarak ciddi bir diplomatik gerilime işaret ettiler. Esasen İstanbul'da Alman askerî misyonu konusu, Haziran 1913'te Alman İmparatoru'nun Kızı Viktorya Luiz'in Dük de Brunswick ile Berlin'deki düğününde kayzer tarafından bir sohbet kâbilinden İngiltere Kralı ile Rusya Çarı'na da bilgi verilmişti. Rus Dışişleri Bakanı Sazanov bu meselede Çar'ın Türkiye'nin talebi üzerine başında von Sanders'in olacağı bir Alman Askerî Heyeti'nin İstanbul'a gideceği, öncekilere benzer bir askerî heyetin İstanbul'a gönderilmesinde yeni görevin öncekinden farklı olmaması halinde bir sakınca görmediğini, hiç bir önemi yokmuş gibi görünen konuşmanın üzerinde farklı bir etki yaratmadığını belirtmiş; masum bir askerî eğitim maskesi altında Alman Hükümeti'nce alınan tedbirlerin gerçek niteliğinin öğrenilmesiyle birlikte St. Petersburg ile Berlin arasında çok ciddi bir anlaşmazlığın başladığını belirtecektir¹⁶.

Liman von Sanders misyonu hakkında henüz hiçbir yabancı hükümetin bilmediği detayları İstanbul Elçisi M. De Giers tarafından gizlice öğrenilmesinden sonra Rusya etkin bir diplomasi atağına yönelmiş, Paris ve Londra sefirleri aracılığıyla von Sanders meselesi ile ilgili Rus görüşünün bu ülke hükümetleri nezdinde kabulüne çalışmışlar ve bunda zorlanmadan başarılı olmuşlardı. Zira Rus görüşüne göre Almanya'nın İstanbul yönetimi üzerine el koyma tehlikesi ekonomik ve siyasi çıkarları tehdit etmektedir. Bu durum St. Petersburg'un kabul edemeyeceği bir şeydi; o kadar ki Sazonov Karadeniz'de Trabzon'a veya Doğu Anadolu'daki Doğu Beyazıt'a misilleme olarak saldırıp el koymayı dahi düşündü¹⁷.

Sazonov'un diplomatik girişimleri, Türk başkent karargâhının bir Alman generalinin eline geçmesi durumunda, büyük güçlerin saygınlığı ve temsilcilerinin İstanbul'daki itibarı bir yana İtilâf Devletleri temsilcilerinin içine düşecekleri hoş görülmez duruma dayanmakta olduğunu iddia etmekteydi¹⁸. Rusya, Alman askerî misyonunu daha göreve başlamadan akim bırakmak için elinden gelen her türlü diplomatik kozu oynamakta kararlıdır. Yine Rusya'nın girişimleriyle sorunun Bâbîali'de çözülmesi için 13 Aralık'ta Rus, İngiliz ve Fransız büyükelçileri Sadrazam Sait Halim Paşa ile görüşürler. Sait Halim Paşa ile görüşmelerinde heyet, Alman generaline en geniş ve önemli bir fiili komuta yetkisinin verilmiş olduğunu öğrendiklerini, bu görevin şimdiki kadar yapılmış görevlendirmelerden önemli ölçüde farklılık arzettiğini belirterek özellikle İstanbul ve Boğazlar üzerindeki otoritenin akıbetiyle ilgili olduklarını ve bu konuda aydınlatıcı bir bilgi beklentilerini belirtmişlerdir¹⁹.

Aynı gün Tanin gazetesi "*Alman Heyet-i Askeriyesi*" başlıklı bir yazıyla uzun süreden beri Avrupa'yı meşgul eden ordunun ıslâhına ilişkin Türkiye'nin kararı hakkında detaylı bir değerlendirmede bulunmaktaydı. Zaman zaman Türkiye'ye yöneltilen eleştirilerin tehdit boyutlarına vardığını belirten Tanin; "*Rusya ve Fransa'nın Osmanlı topraklarının tümü üzerinde Almanya'nın bir hesabı olduğu ve*

¹⁵ Mühlman 2009, 26.

¹⁶ *Kader Yılları, Sazonov'un Anıları* 2002, 138.

¹⁷ Reynolds 2016, 45.

¹⁸ *Kader Yılları, Sazonov'un Anıları* 2002, 145.

¹⁹ Bayur 1991, 296.

kaşla göz arasında Almanya'nın buraları elde edeceğine ilişkin iddialar için eğer bu şekilde bir sorun çıkarsa kimse bir endişeye kapılmasin, hiç kimse Türkiye üzerine el koymaya kalkışamaz ve hiç kimsenin de burada, bu topraklarda dilediği şekilde davranmasına izin verilemez” şeklinde yazmakta; “Bâbîâlî'nin tek gayesi orduyu modernleştirerek varlığını teminat altına almaktır” görüşüne yer verilmekteydi²⁰.

Sadrazam Sait Halim Paşa, 13 Aralık'taki elçilerin müracaatlarına ilişkin olarak, 15 Aralık'ta daha önce belirttiği gibi yarı resmî bir şekilde gerekli cevabı verir. Buna göre von Sanders'in görevlendirilmesinin Amiral Limpus ya da diğerlerinin görevlendirilmelerinden farklı olmadığı “Alman generalinin birinci kolorduya komuta edeceği, fakat Boğazların savunmasının ona ait olmayacağı, keza sıkıyönetim sırasında İstanbul'un denetlenmesiyle ilgilenmeyeceği, Sanders'in başlıca görevinin askeri okulları yeniden düzenleyip ıslâh etmek ve bütün subayların sıra ile hizmet edecekleri bir numüne tümeni teşkil edeceği” belirtilmiştir. Sadrazam Sait Halim Paşa'nın büyükelçilere ayrı ayrı vermiş olduğu cevap onları yeterince tatmin etmemişse de özellikle Rusya mevcut şartlar altında askeri bir harekete geçebilecek durumda değildi. Rusya'nın bütün endişesi Rus Başkomutanlığı'nın tahminine göre iki veya üç yıl içinde Rusya hazır olduğunda Rus saldırısına başarılı bir şekilde direnmesine imkan sağlayacak önemli reformları beraberinde getirebileceğinden İstanbul'da Alman nüfuzunun artmasını önlemek üzere bu konuyu ortaya atmıştı. Aynı şekilde ne Osmanlı ne de Alman yönetimleri savaşa hazır. Osmanlı Harbiye Nezareti Sanders'i, Almanya'daki emekliliğinden önceki son rütbesinden yüksek olmakla birlikte Birinci Ordu'da dahil herhangi bir Osmanlı ordusuna komuta etmesine yetmeyecek ve böylece sadece Alman askeri misyonu başkanı kılacak şekilde Paşa unvanıyla Orgeneral rütbesine yükselterek krizi dâhiyane bir yöntemle bertaraf etti²¹.

Yarbay Maucorps'un Raporuna Göre Alman Askerî Misyonu

General Liman von Sanders başkanlığında bir Alman askeri danışmanlık heyetinin İstanbul'a geleceği konusunda, bir süreden beri İstanbul'daki diplomatik ve askeri misyon şefleri belirli bir bilgiye sahip olmuşlardı. Sazonov'un “hiç bir yabancı hükümetin bilmediği düzenlemenin ayrıntılı planını İstanbul Büyükelçisi Giers'in gizlice öğrenip Ekim sonunda kendisine iletildiği”²² şeklinde bahsettiği gelişme misali Yarbay Maucorps da konu hakkında bir hayli bilgi edinmiş ve hükümetine rapor etmişti.

Bir süreden beri İstanbul'da görev yapan Fransız Ataşe Militer Yarbay Maucorps, 29 Kasım 1913'te Genelkurmay 2. Büro'ya gönderdiği “Alman Askerî Misyonu” başlıklı oldukça detaylı raporunda Türkiye tarafından davet edilmiş bulunan misyona ilişkin tasarıların Harbiye Nezareti tarafından da teyit edilmiş bulunduğunu belirterek projenin detayları hakkında bilgi vermiştir. Buna göre:

1- Hali hazırda Osmanlı ordusunda bulunan Alman subaylarıyla birlikte yeni gelecek heyetin toplam subay sayısı 40/42 civarında olacaktır.

2- Alman Askerî Misyonu, Osmanlı ordusunda I. Ferik rütbesinde görev yapacak olan General Liman von Sanders'in emri altında bulunacak ve General sadece Harbiye Nezareti'ne bağlı olacaktır.

3- Liman von Sanders misyonun gerektirdiği görevlerinin yanı sıra, misyonun görev

²⁰ Tanin, 13 Kanûn-ı Evvel, nr. 1785. 2.

²¹ Shaw 2014, 17-18.

²² Kader Yılları, Sazonov'un Anıları 2002, 139.

alanlarına giren ordu birliklerine de komuta edecek ve aynı zamanda misyon subaylarının önemli bir kısmı da görevlendirildikleri ordulardaki birliklerin yeniden teşkilatlanıp tanzimini gerçekleştireceklerdir. Yeniden teşkilatlandırılarak yeni oluşturulacak olan ordu birlikleri model / numûne ordu birlikleri olacaklardır. Ordu birliklerinde yapılacak düzenlemenin şimdilik İstanbul'da I. Ordu'ya bağlı birliklerde icrâ edileceği söylenmektedir.

4- Liman von Sanders misyon şefi olarak Şura-i Askerî'nin üyesi olacak ve ordunun tüm eğitiminden en yüksek sorumlu kişi olarak eğitim meselesi onun emri ve yetkisi dahilinde olacaktır.

5- Subayların bir kısmı Erkan-ı Harbiye-i Umumiye'nin özel birimlerinde görevlendirilecekler, diğerleri de okullarda ve vilayetlerde görevlendirileceklerdir²³.

Fransız Ataşe Militer, Alman askerî misyonu ile ilgili olarak şimdilik belirlenen bu temel noktaların bu çerçevede olduğunu, ancak bu noktaların her birini tamamlayacak önemli detaylar hakkında bilgi derlemiş ve raporuna kaydetmişti. Yarbay Maucorps'un değerlendirmelerine göre Osmanlı ordusundaki Alman subay sayısı artık sadece bir düzineden ibaret değildir. Son iki yıldan beri Alman subaylarının sayısı 30 civarına ulaşmış vaziyettedir. Fakat vazifeli iken ölenler, süresi dolanlar, sözleşmeleri yenilenmeyenler dahil olmak üzere bu sayı zaman zaman değişiklik arz etse de yaklaşık 30 civarında bulunan bu sayının bundan sonra artacağı düşünülmektedir. Zira Askerî misyonun mevcut kadrosu ihtiyaç oldukça artacak ve görevin gerektirdiği nispette Almanya'dan yeni subay getirilmesi mümkün olacaktır. Çağrılacak subayların belirlenip seçilmesinde tek yetkili Liman von Sanders olacaktır²⁴. Erkan-ı Harbiye-i Umumiye'den verilen bilgiye göre Sanders'in Alman ordusundaki rütbesine göre Birinci Feriklik gibi hatırı sayılır bir rütbeye yükseltilerek Osmanlı ordusuna katılacağı ve bu terfiin Osmanlı ordu geleneğinde müstesna bir durum olduğu raporda dikkati çeken bir durumdur. Bu arada konuyla ilgili olarak Yarbay Maucorps'un, Harbiye Nazırı Ahmet İzzet Paşa ile bir görüşmesi söz konusu olmuştur. Görüşmede Liman von Sanders'i çok evvelden tanıdığı ve onun seçiminde kendisinin etkisinin olduğu yolundaki söylentilerin sorulması üzerine İzzet Paşa: "*Cassel'de bulunduğum sırada 22. Tümen'de kurmaylık yaparken Liman Paşa'nın da Binbaşı rütbesinde bulunduğunu bu tümenin kurmay başkanlığına atandığını, orada onunla 3 ay çalıştığını*" söylemiş ve kendisinin seçiminde hiç bir dahlinin olmadığını belirtmiştir. Ataşe Militer Maucorps, Sanders'in seçimi konusunda İzzet Paşa'nın bir dahlinin olmadığı yönündeki açıklamasını kendisinin bir çeşit sorumluluğu atmak istercesine hiç bir sorumluluğunu yokmuş gibi davrandığı yorumunda bulunur. Konuya ilişkin olarak Yarbay, İzzet Paşa'nın bir meslektaşına söylediği "*bu işin tamamen Berlin elçisi Mahmut Muhtar Paşa tarafından hazırlanıp, Mahmut Şevket Paşa tarafından da karar verildiği*" bilgisine yer vermektedir²⁵. Maucorps, Mahmut Şevket Paşa ile Mahmut Muhtar Paşa her ikisinin de Almanlara yakın oldukları düşüncesinden hareketle "*şayet Paşalar Germanofil bir düş içindeyseler bunda şaşılacak bir durum yoktur, fakat şaşılacak ve akıl alır olmayan şey, Nazır İzzet Paşa'nın hali hazırdaki bu durumun faydasından vazgeçmiş olmasıdır*" şeklinde bir değerlendirmede bulunur. Harbiye Nazırı İzzet Paşa'nın "*bu işle ilgisiz bir görüntü sergilemesi, besbelli ki bu konuda sorumluluktan*

²³ SHD, GR 7 N 1638, NR.646, 1-2.

²⁴ SHD, GR 7 N 1638, NR.646, 2.

²⁵ SHD, GR 7 N 1638, NR.646, 3.

kaçınma endişesi içinde olduğunu ve siyasi zorlamadan kaynaklanan bu gelişmeye karşı çok ilgili olmayan bir tavır içinde olduğu” anlaşılmaktadır²⁶. Esasen Ahmet İzzet Paşa'nın Alman askeri heyeti konusuna ihtiyatla yaklaştığı ve eğer böyle bir durum olacaksa da görev alanının sınırlarının çok dar tutulması gerektiği görüşündeydi. Sadrazam Mahmut Şevket Paşa, bir ara Ahmet İzzet Paşa'ya “Anadolu ıslahâtı mevzunda gündeme gelen yabancı müfettişlik mevzuu ile İtilâf Devletleri'ne gösterilen bir takım müsaadeler üzerine Almanların da kendilerine ne gibi ayrıcalıklar ve haklar temin edileceğini sorduklarını ve barış zamanında Başkomutan sıfatıyla bir Alman generaliyle talim heyeti çağrılması hakkındaki düşüncesini” sormuştu. İzzet Paşa'da cevaben “orduyu Almanların emrine vermenin Sadareti ve Hariciye Nezareti'ni yabancılara vermek anlamına geleceği” görüşünde olduğunu söylemiş ve bir daha bu mevzuda görüşme olamamakla birlikte Sadrazam'ın şahadetinden sonra Harbiye Nazırlığı görevine getirilen İzzet Paşa'ya bu konuda bir baskı oluşturulduğu anlaşılmaktadır. İzzet Paşa bu konuda, meseleyi mümkün mertebe ertelemişse de ordunun terhisı sırasında Talât Bey'in de tavassutuyla pazarlığa girildiğini, ordu ve subayların yabancı uzman ve öğretmenlerin yardımına prensipte karşı olmamakla birlikte, Erkânı Harbiye-i Umumiye Reisi iken bir hayli Alman subayının çağrılmasına aracılık ettiğini, Sadrazam'a itirazının orduyu kayıtsız şartsız bir yabancı'nın emir ve kumandasına vermemek amacına dayandığını; komuta ve planlarla ilgili meselelere müdahale etmeyerek yalnızca talim ve öğretim işleriyle eğitim ve levâzım işlerinde selefleri gibi hizmet edilmesi, taşrada bir numûne kolordusu ve tümeniyle, her müfettişlikte çeşitli sınıflardan birer numûne taburu ve alayı kurularak Alman kumandanlarına verilmesi; fakat bu heyetin, subay ve er olarak kırk kişiyi geçmemek üzere bir generalin başkanlığında beş sene için bir talim heyeti getirilmesini uygun görmüştür. Kendisinin ayrılmasından sonra da “kısa bir süre içinde heyet üyeleri kırk yerine belki de dört yüze çıktığı” görüşü İzzet Paşa'nın askeri heyetin amacından uzaklaştığına ilişkin kanaatini izhar etmektedir²⁷.

Ahmet İzzet Paşa'nın General Liman von Sanders'in başkanlığındaki Alman askeri danışmanlık heyetinin İstanbul'a gelmesi ile ilgili yaklaşımları, diplomasi sahasında olduğu gibi ordu iç düzeninde de bazı rahatsızlıkların ortaya çıkmasına sebep olduğunu göstermektedir. Yarbay Maucorp'ta bu rahatsızlığa işaret ederek Sanders'in yakınlarına kadar I. Ordu Kumandanlığı'nı ifâ edeceği ve onun model / numûne ordu olacağı, bugünlerde Alman kumandanının konumuna ilişkin bir değerlendirmeden kaçınıldığına dikkati çekmektedir. Zira Sanders'in I. Ordu Kumandanlığı'na getirilmesi ihtimali ordu içersinde bir çok polemik, tartışma ve itirazlara neden olduğundan şimdilik Sanders'e, ilgili komutanlığın verilmediğinin bilindiğini belirtmiştir. Bununla birlikte Sanders'in I. Ordu'daki görev alanı idâri, inzibâti, eğitim, ikmâl ve levâzımtan ibaret olduğu; Boğazları savunmakla görevli kıtaların subaylarının ise doğrudan doğruya Harbiye Nezareti'ne bağlı subayların komutasında bulunduğundan şimdilik Boğazlar ile ilgili bir tasarruf değişikliğinin mevzu bahis olmadığı düşünülmektedir. Bununla birlikte görevlendirilmelerdeki sınırlandırmalar bazı tartışmaları beraberinde getirmiş olsa da Sanders'in Boğazların komutasıyla ilgili bir tasarrufu olmayacak, fakat ordudaki diğer görevlerine tam yetkiyle komuta edecektir. Ancak görevlendirmelerle ilgili yeni tartışma konusu vardır ki, o da, Türkiye'deki Alman Elçiliği'nde Ataşe Militer olarak görev yapan Binbaşı von Stempel'in Erkan-ı Harbiye'ye yerleşmiş olması ve burada özel bir grubun başı olarak bulunmasıdır. Bu durum sadece ordu içinde değil, elçiler nezdinde de büyük bir gürültü koparacak gibi görünmektedir²⁸.

²⁶ SHD, GR 7 N 1638, NR.646, 3.

²⁷ Ahmet İzzet Paşa, 1992, 157-158.

²⁸ SHD, GR 7 N 1638, NR.646, 3.

Model Ordu/numûne ordu adıyla anılan ordu birliklerinin başına birer Alman subayı yerleştirilecek ve ordunun her bir alayına bir Alman subayı kumanda edecektir. Teknik ve özel birliklerden ayrılmış olan birliklerde de aynı uygulama söz konusu olacaktır. Alman heyeti henüz gelmeden ortaya çıkan bir başka sorun ise Alman subaylarının taşıyacakları üniforma konusuydu. Bu konuda Türkler kendi üniformalarını giymelerini zorunlu kılarken Almanlar da kendi üniformalarıyla görev yapmayı istemişlerse de bulunan son çözüm Türk üniforması giyilmesi şeklinde tecelli etmiştir²⁹.

Liman von Sanders'te tıpkı selefi Feldmareşal Goltz Paşa gibi, Şura-yı Askerî'ye davetli olacak ve ordunun muhtemel operasyonlara hazırlanmasında, kuvvetlerin tasnifinde ve ordunun genel organizasyonu ile ilgili meselelerin tümünde görüş ve düşüncesini belirtme hakkına sahip olacaktır. Alman askeri misyonunun İstanbul'da ulaştığı konumun önemi bakımından bu üyelik altı çizilecek bir ehemmiyete sahiptir. Liman von Sanders'e Osmanlı Ordusunun Eğitimi Genel Direktörlüğü gibi bir görev de verilirse, onun model/numûne ordunun komutanlığını da yürüteceği düşünülebilir. Böylelikle Sanders görünüşte oldukça etkili bir role sahip olacaktır³⁰.

Alman Askerî Danışmanlık Heyeti'nin çeşitli kurumlara yerleştirilmesi konusuna gelince; heyetle birlikte gelecek olan subayların bir kısmı Erkan-ı Harbiye-yi Umumiye'nin farklı birimlerine yerleştirilecekler; Yıldız'daki Erkan-ı Harbiye Mektebi'nin dersleri de yeniden düzenlenecektir. Bu konuda Erkan-ı Harbiye'de ders veren hocalarla Alman subayları arasında temel derslerin yeniden düzenlenmesi konusunda bir görüş birliği bulunmaktadır. Ayrıca Pangaaltı'ndaki Askerî Mekteb'in eğitim direktörlüğü de bir Alman misyonu subayına verilecektir³¹.

Fransız Askerî Ataşesi Maucorps'un verdiği bilgiye göre heyetten bazı subaylar da İstanbul dışındaki birliklere gönderilecektir. Fakat onların rütbe ve görev türlerinin ne olacağı birliklerde mi, kurmaylıkta mı, istihdam edilecekleri, yönetici mi, yoksa gözlemci mi? olacakları konusu henüz muamma olan bir durumdur ve yakın bir zamanda bu konularla ilgili tüm detaylar açıklığa kavuşmuş olacaktır. Alman askeri misyonunun bir veya iki aydan önce İstanbul'da olamayacağını öngören Maucorps, evvela az sayıda bir subayla Sanders'in geleceğini, İstanbul'daki Ateşe Militer Binbaşı von Stempel ile misyonun işlevine ve organizasyonun detayına ilişkin bir incelemeden sonra heyetin tümüyle İstanbul'da olacağını tahmin etse de raporunu yazdıktan 14 gün sonra Alman heyeti İstanbul'a ulaşmıştı.

Maucorps, Alman askeri misyonun İstanbul'a getirilmesi projesinin Türk subaylarının bir talebi değil, siyasetin bir tercihi olduğu düşüncesinden hareketle Türk subaylarının görüş ve düşüncelerini de değerlendirmiştir. Türk subaylarının bu meseleye tümüyle olumsuz bir yaklaşıma sahip oldukları düşünülemez. Zira subaylar özetle, ordunun bizatihi kendisinin yapısal, teknik ve personel durumu itibarıyla yeniden bir tanzime girişme kabiliyetine sahip olmadığı, bir işi ve bir fikri takip düşüncesinin bulunmadığını, görev anlayışında sebât-kârlıktan yoksun bulunduğunu düşünmekteydiler. Bunların dışında her zaman iyi başlayıp sonuca asla ulaştırmama anlayışı, çok fazlasıyla siyasi, kişisel menfaatler, şahsileşmiş kin ve hıncı duyguları ile gereksiz işlere bölünme ve yeterince bulunmayan prestij ve otoritesini herkese kabul ettirme çabaları ordunun en büyük zafiyeti olarak değerlendirilmekteydi. Bu nedenle Türk subaylarının önemli bir kesiminde ordunun reorganizasyonunda genel olarak yabancılarla müracaat etme mecburiyetinin bulunduğu düşünülmektedir. Alman ordularından destek

²⁹ SHD, GR 7 N 1638, NR.646, 4.

³⁰ SHD, GR 7 N 1638, NR.646, 4.

³¹ SHD, GR 7 N 1638, NR.646, 4.

alma konusunda ise Alman ordularının diğerlerine göre en iyisi ve en gelişmiş olmalarıyla açıklanmaktadır. Dahası Alman orduları en iyi ordulardan değilse bile, Osmanlı ordusunun en büyük kusur ve eksiklikleriyle açıkça en uyumlu olan ordunun Alman ordusu olduğu düşünülmektedir. Balkan Savaşları'nın getirdiği tahribatın sorumluluğunu Alman eğitim subaylarına mâl etmekten gerçeğin yeterince görülemediğini, en büyük hatalarından birisinin de “dinleme”den yoksun olmaları şeklinde açıklanmaktaydı. Şu durumda Türk subaylarındaki genel kanaatin Yunanistan'daki askeri misyonun yaptığı gibi doğrudan ve gerçek bir kumandanlık icrâsına haiz olunacak bir biçimde en geniş şekilde yetki vermenin en iyi çözüm olacağı yönündeydi. General von Sanders'in uhdesine verilen yetkilerinden el çektirilmesinin doğru olmayacağı görüşünden hareketle tam tersine, Almanlarla serbest bir müzakere ve münakaşa sınırları çerçevesinde icrâ edilen bir kararlılıkla sade ve yalın bir işbirliğinin gerçekleştirileceği düşünülmekteydi. Haliyle bu işbirliğinde Osmanlı otoritelerinin bir kontrol hak ve yetkisinin olması tartışma dışı bir durumdur. Yabancılarla yapılacak askeri siparişler ile ilgili tercih yetkilerini devretmeye rıza göstermek gibi bir durum söz konusu değildir. Dünya küçük değildir. Şayet misyon Alman endüstrisinin avukatlığını yapacak olursa, bu işbirliği Türkiye'nin çıkarlarına en iyi şekilde hizmet edecek olanlarınkini, onların arasından kurtarmak düşüncesiyle başkalarının önerilerini incelemeye almasını engellemeyecektir³².

Türk Subaylarının, bu misyonun neyi iyidir? sorusuna bir başka yaklaşımı ise bir önceki değerlendirmelerden önemli ölçüde farklıdır. İstanbul'da bu konuyla ilgili olumsuz yaklaşımın, bu misyonun da öncekiler gibi olacağı ve hiçbir şekilde bir sonuca gidilemeyeceği dinleme, zihniyet ve aldırmaçlıklar nedeniyle olumlu bir sonuca gitmenin güçlüklerine yönelik bir özeleştirme noktasındaydı. İnsan unsurunu öne çıkaran eleştirilere rağmen reformlar kesinlikle çok gerekli bulunuyor, fakat amaca gerçekçi bir şekilde ulaşma hususu ise olası görülmemekteydi. Türkler'de olmayan en büyük meziyetin disiplin olduğu düşüncesiyle Alman disiplininin Türkiye'de tutunması ve yerleşmesinin mümkün olmadığı düşünülmekteydi. Türkiye'de orduya bir kez daha çeki düzen vermek, kurumsal düzenini bir kez daha uyumlu bir şekilde düzeltmeye çalışmanın ne kadar başarılı olacağı konusuna tereddütlerle yaklaşarak ve bu çabaya değecek mi? sorusu yöneltilmekteydi. *“Eğer askeri eğitimcilerimiz zayıfsa bunu en hızlı bir şekilde öngörmek gerekir. Zira yakında onların otoriteleri hâkim olacak. Şayet bu eğitimciler mükemmel iseler -ki tümü öyle olmayacaktır- onların talepleri ve direnişleri kendini beğenmişliklerini canlandıracaktır. İşte Fransa ve Rusya'ya bahşedilmiş ödünlerden sonra, Almanya'ya da bu durumu telafi edici ödünler verilmesini gerektirdi”*³³. Bundan başka İttihat ve Terakki Komitesi ile Cemal Bey yetki ve gücün başkalarının ellerine geçmesine üzülmeler. Onların elleri oldukça ağırdır ve onlar orduda çok sayıda hoşnutsuzluklara ve şiddetli bir kine neden oldular. Fakat bunların tümü siyasi bir bakış açısidir. Askeri bir bakış açısıyla bir kez daha bu misyonu başarısızlığa sürüklemekten çekinmek gerekir.

Bu düşünceler İstanbul'da ordu mensupları arasında paylaşılan görüş ve düşüncelerdir. Alman misyonuyla ilgili olarak gündeme getirilen ikinci görüşün birincisine oranla daha az paylaşıldığı bilinmektedir. İstanbul'da ordu mensupları arasında dile getirilen bu görüş ve düşünceler arasında Alman askeri misyonuna yönelik iki ayrı düşüncenin ordu mensupları arasındaki siyasal eğilimle ilgili olup olmadığını belirlemek çok mümkün olmamakla birlikte, ikinci düşüncenin biraz daha muhalif olması ve Cemal Paşa ile İttihat ve Terakki Komitesi'ne yönelik eleştiriler yine de bir fikir vermektedir.

Alman Askeri Heyeti'nin gelmesinden az önce yapılan bu tartışmalardan sonra heyetin yakında

³² SHD, GR 7 N 1638, NR.646, 5-6.

³³ SHD, GR 7 N 1638, NR.646, 7.

İstanbul'a geleceği ve İstanbul'da, seleflerinden çok daha farklı şartlarda bir İstanbul ile karşılaşacakları âşikârdır. Her şeyden önce Almanlar ordu müfettişinin yüksek başkanlığında ve sadece tek bir komutanın idaresinde görev yapacak şekilde organize olmuşlardı. Almanlar Osmanlı subaylarına tavsiyelerini bildirecekler ve onlara tahammülü kolay olmayan yükümlülüklerini kabul ettirip, basit tavsiyeler yoluyla etkili sonuçları elde ederek fiili olarak görevlerini sürdüreceklerini düşünmekteydiler. Türkiye'de yabancılara emanet edilmiş jandarma organizasyonu hariç ilk kez olmak üzere aktif bir kumandanlık ve bir otorite başkalarına verilmekteydi. Bu şartlarda yeni sistemin tatbikatı beklenmedik sonuçlara götürebilecek bir davranış olarak düşünmek gerekiyor³⁴.

Öte yandan Sanders'in selefi von der Goltz, Şura-yı Askeriye'ye hiçbir zaman kabul edilmemişti. Liman von Sanders ise muhtemelen sürekli olarak bu kurula iştirâk edecektir. Sanders'in en tedirgin edici ve belki de en yenilikçi görüş ve düşüncelerini askeri bakış açısıyla olduğu kadar siyasi bakış açısıyla da bunlar benim fikirlerimdir diyerek görüşmelerde ve kararlarda söz sahibi olması muhtemel olacaktır.

Yarbay Maucorps, Alman misyonunun İstanbul'da sağlayacağı bir başka imtiyazın ise uzun süreden beri Alman-Fransız nüfuz rekabetinde görülen Germanofilleşme meselesidir. Bu konuyla ilgili olarak Fransız ataşe militer, misyonun Osmanlı topraklarında ve orduda bundan böyle Alman nüfuzunu güçlendireceğini ve bu nüfuzun Alman ticareti, sanayisi ve siyasetiyle tümüyle hakîm olmasını sağlayacağını ileri sürmüştür³⁵.

Gerek Türk yetkililerinin gerekse de Alman yetkililerin açıklamalarında sıklıkla zikredilen askeri misyonunun oluşturacağı model/numûne ordu konusunda ise İstanbul'daki I. Ordu'da bir düzenlemenin mevzu bahis olacağı düşünülmektedir. Bunun da askeri bir nokta-i nazardan bir izâhının bulunduğu anlaşılmaktadır. Von Sanders'in yükümlülüklerini yerine getirebilmek ve askeri sürat ve işlevini daha fonksiyonel kılmak bakımından garnizonunun İstanbul'da olması gerekmektedir. Ayrıca heyet başkanı olarak Seraskerlik ve Harbiye Nezareti ile sürekli kontakta kalması özel bir zorunluluk olduğu kadar, misyon şefliği de payitahtta bulunmak zorundadır. Aynı zamanda İstanbul, ordu birlikleriyle kışların önemli bir kesiminin yoğunlaştığı bir merkez konumundadır. Bundan başka model ordu teşkilatlanması için Türkiye'ye gelecek olan rütbeli subaylar ile staj yapmak üzere getirilecek uzman ve eğitici subaylar için diğer şehirlere göre, İstanbul hem cazip ve hem de konumu açısından en uygun şehirdir³⁶.

Alman heyetinin İstanbul'da konuşlandırılmasının iç siyaset nokta-i nazarı bakımından önemine gelince, İstanbul'un sadece askeri faydalar adına değil, aynı zamanda sükûnet içinde disiplini sürdürmeyi herkese benimsetmek bakımından da harici bir otoriteye ihtiyacı olan bir şehir olarak düşünülmektedir. Yarbay Maucorps dış siyaset bakımından meseleyi incelemediğini, fakat yine de birkaç uyarıda bulunmanın yerinde olacağını ileri sürmüştür.

Bir defa Alman Askeri Heyeti Başkanı ve aynı zamanda Şura-yı Askeri üyesi olan Sanders'i iyi tanımak gerekiyor. Ordu birliklerinin komutanı olarak İstanbul'da, Tekirdağ'da ya da başka yerde, her neresi olursa olsun Heyet Başkanı olarak Sanders Harbiye Nezareti'nin emirlerine mutî, fakat astlarının davranışlarından da sorumlu olacaktır. İstanbul'da onun inisiyatif ve tasarrufları sürdürdüğü müd-

³⁴ SHD, GR 7 N 1638, NR.646, 8.

³⁵ SHD, GR 7 N 1638, NR.646, 8.

³⁶ SHD, GR 7 N 1638, NR.646, 9.

detçe Nezaret'in müdahaleleri söz konusu olabilecek, Elçiliğin ivedi protestolarına rağmen onun görevden alınması mümkün olabilecektir.

Yarbay Maucorps görevi gereği Erkân-ı Harbiye-i Umumi'den önemli bilgiler almayı başarabilen bir askeri ateşeydi. Maucorps'un bildirdiklerine itibar edilecek olursa ve kendisi de doğru bilgilendirilmişse, Erkân-ı Harbiye 2. Büro'daki bir yetkili, İstanbul ve Çanakkale Boğazları'ndaki birliklerin komutasının Miralay Ali Rıza Bey'de olduğunu, I. Ordu Kumandanlığı için Boğazların açıklığı ve kapalılığı konusuna bir müdahalenin olmayacağını belirtmişti. Yarbay Maucorps bu görüşü Rus meslektaşısı General Léontieff ile de paylaşmıştır. Alman Askeri Misyon Şefi ve Şura-yı Askeri üyesi olarak Sanders, savaş zamanındaki görevleri ile barış zamanında birliklerin sınıflandırılmasıyla ilişkili kararlara iştirak edeceği için harici politikalar üzerinde etkili olabilecek başka bir takım nüfuzları da edinebilecektir.³⁷

Sonuç olarak askeri nokta-i nazar esasları çerçevesinde Alman askeri misyon şefliği ile numüne ordu birlikleri kumandanlığı etrafındaki tartışmalar Şura-yı Askeri'yi bir süre daha meşgul edecek gibi görünmektedir.³⁸

Askeri Heyet'in İstanbul'daki Faaliyetleri

İstanbul'da uzun bir süreden beri görevli Fransız Yarbay Maucorps, 18 Aralık 1913 tarihli "Alman Askeri Misyonu" başlıklı bir başka raporunda ise Alman Askeri Danışmanlık Heyeti'nin 13 Aralık Cumartesi günü sabah saat 10:00 civarında İstanbul'a geldiğini hatırlatıyor ve yukarıda da belirtildiği gibi az sayıda 10 kişilik bir subay gurubunun kendisine refakat ettiğini belirtmekteydi³⁹.

Yarbay Maucorps, von Sanders'e eşlik eden subayların isimleri ve görev sınıfları hakkında da önemli bilgi vermektedir. Subayların sınıfları, isim ve unvanları hakkında şu bilgileri vermek yeterli olacaktır: "*Bomba Uzmanı Albay Bronsart von Schellendorf, İstihkâm Albay Weber, Genelkurmaydan Binbaşı von Feldmann, Ataşe Militer Binbaşı von Stempel* (Erkan-ı Harbiyye'de görevlendirilecek), *Binbaşı Perrinet von Thauvenay, Yüzbaşı König, Teğmen Mühlmann, Levazım Uzmanı Burchardt, Doktor Albay Prof. Mayer ve Doktor Binbaşı Nikolai*"⁴⁰.

Şimdilik ön hazırlık için İstanbul'a ulaşmış bulunan Alman subayları Osmanlı üniformalarını giydikten sonra ilk gün Osmanlı teşrifat usulünce resmî ziyaretlere geçerler. Buna göre Harbiye Nezaretinden başlayarak I. Ordu Kumandanı Cemal Bey dahil ilgili askeri birimler ziyaret edilmiştir. Ziyaretlere Alman Elçisi Wangenheim hariç elçilik sekreteryasından bazı diplomatlar da eşlik etmişler, bu ziyaretler çerçevesinde heyet sadrazam Sait Halim Paşa, Veliht Şehzade ve Sultan tarafından da kabul edilmişlerdir. Liman von Sanders 20 Aralık itibarıyla komutanlık görevini uhdesine alacaktır. Sanders'in genel karargâhı önce Seraskerlik'te konuşlandırılması düşünülmüşse de, sonra iki yıldan beri I. Ordu Kumandanlığı'nın merkezi olan Cağaloğlu'na yerleşmesi uygun görülmüştür. Bunun için Harbiye Nezaretindeki birkaç salon hazırlanmış vaziyettedir. Miralay Cemal Bey, 17 Aralık itibarıyla yayınlanan irade-i seniyye gereğince I. Ordu Kumandanlığı'ndan ayrılarak Nafia Nezaretine vekaleten atanmış bulunmaktadır. Cemal Bey'in devir-teslim merasimindeki yaklaşımı Jön Türkler için söylenen *xenophobia/yabancı sevmezlik* duygularından uzak Fransızlara sempatisininin bir kanıtı

³⁷ SHD, GR 7 N 1638, NR.646, 10.

³⁸ SHD, GR 7 N 1638, NR.646, 10.

³⁹ SHD, GR 7 N 1638, NR.654, 1.

⁴⁰ SHD, GR 7 N 1638, NR.654, 1- 2.

olarak düşünülmektedir⁴¹.

Bu arada, İstanbul'da yeni gelişmeye uygun askeri bazı atamalar yapılmıştır. Liman von Sanders Ferik rütbesiyle Harbiye Nezareti'ne, Harbiye Nazırı İzzet Paşa zaten I. Ferik rütbesinde ve aynı zamanda Mahmut Muhtar Paşa döneminde Yâver-i Ekrem unvanını almıştı. İstanbul Mevki Kumandanlığı görevine de Yarbay Refet Paşa'nın yerine Miralay Faik Bey atanmış bulunmaktadır. Bu arada model/numûne askeri birlikler kurulması düşüncesi doğrultusunda ilk adımlar atılmış gibi görünmektedir. Çatalca Hattı olarak bilinen Hadımköy'deki birlikler, model/numûne ordu birlikleri olarak teşkilatlandırılmasına karar verilmiş, kumandanlığına da General Bronsart von Schellendorf atanmıştır. Yine bu bağlamda Yarbay Maucorps'un Erkan-ı Harbiyye-i Umumiye'nin 2. Bürosu'ndan aldığı bilgilere göre İstanbul'da I. Ordu kumandanı askeri vali konumunda olmayacağı gibi artık böyle bir idarî görev de olmayacağından komutan sadece güvenliğin ve düzenin işlevsel bir şekilde sürdürülmesi için üzerine düşen vazifeyi icrâ edecektir. General Sanders'in örfî idâre mahkemeleriyle ilgili hiçbir işi olmayacaktır. Maucorps'a göre Osmanlı Erkân-ı Harbiyyesi'nde misyonla ilgili hâlâ ertelenmiş ve kararsız kalınmış önemli detaylar bulunmaktadır. Bununla birlikte Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reis-i Sânisî Ziya Paşa'nın Maucorps'a verdiği bilgiye göre Liman von Sanders'in "Ordu Genel Müfettişi" değil Ordu Talim Genel Müfettişi olarak atanacağı ve yetkisinin bir çeşit Osmanlı ordusunda çok sayıda bulunan ordu müfettişleri üzerinde bir otorite gibi düşünmek gerektiğini belirtmişti. Harbiye Nezareti Müsteşarı Fuat Paşa'da hiçbir Alman subayına Erkân-ı Harbiyye'nin birimlerinde görevlendirme teminatının verilmediğini belirtmişti⁴².

Yarbay Maucorps, görevi gereği Alman Elçiliği mensuplarıyla da farklı zamanlarda görüşme fırsatını değerlendirdiğini belirtir. Alman diplomasi çevrelerinde misyonla ilgili olarak başaracaklarından emin oldukları büyük bir mücadelenin en büyük oyuncusu olduklarını, bu sebeple en seçkin subaylarını İstanbul'a gönderdiklerini ve başarılı olma konusunda en küçük bir endişelerinin dahi bulunmadığını belirtmekteydiler. Ayrıca Türk askerinin reformlar konusunda son derece kararlı ve azimli olması ve aynı zamanda iyi niyetli bir karaktere haiz olmalarının, bu başarıya önemli katkılarının olacağını düşünmekteydiler. Ancak subayların temasları ve yakın teşrik-i mesailer bakımından dil meselesi ile subayların henüz Osmanlı subaylarını tanımamış olmalarının başlıca güçlüklerden birisi olduğuna dikkat çekilmekteydi. Alman misyonunun Yunanistan'daki görevinin daha kolay olması nedeniyle başarılı oldukları belirtilmekteydi. Alman subayları bazı güçlüklerle rağmen Türkiye'de de başarılı olacaklarını ve bir hata yapmadan, Türk subaylarıyla ilişkilerde bir çam devirmeden sürdürülecek çabaların olumlu sonuçlarının görüleceğine inanmaktaydılar. Liman von Sanders'in yüklendiği görevler ile yetkileri çerçevesinde yürütülecek olan çalışmaların başarısında kalben müsterih olmalarının önemine dikkati çeken Alman subayları, siyasi mevzularda konuşmamaya özen göstermekteydiler ve ordudan bu tesirlerin kökünün kazınmasına işaret etmekteydiler⁴³.

Alman subayları Liman von Sanders'in birinci derecede önemli bir şahsiyet olduğu, çok zeki, çok çalışkan ve aynı zamanda fazlasıyla enerjik ve teşvik edici ve aynı zamanda iyi bir oyun kurucu şahsiyet olduğu noktasında birleşmektedir. Sanders bu vasıflarının yanında görev ve sorumluluklarında demirden bir el, fakat aynı zamanda kadife bir eldiven de giyebilen bir şahsiyet özellikleriyle tarif edilmektedir. General Bronsart'ta aynı özellikleriyle tanımlanmaktadır. Von Stempel'e gelince, kendisi

⁴¹ SHD, GR 7 N 1638, NR.654, 3.

⁴² SHD, GR 7 N 1638, NR.654, 3.

⁴³ SHD, GR 7 N 1638, NR.654, 5-6.

nin Sanders'in maiyetinde bulunmasını Kayzer'in istediği belirtilir. Ataşe Militer olarak kalsaydı, misyon subaylarıyla elçilik arasındaki rabıtada önemli sorumlulukları üstlenebilirdi. Kendisi son derece baskın ve politik bir karakter olarak görülüyor⁴⁴.

Sonuç olarak Alman askeri misyonu Türkiye'deki faaliyetleri sırasında pek çok riskleri barındıran bir ittifaktır. Bu süreçte, birçok alınganlıklar, huysuzluklar, yanlış anlamalar ve menfaat çatışmaları söz konusu olabilecektir.

Askeri birliklerde görevli Türk subayları genel olarak bu misyon konusunda olumlu bir görüşe sahip değillerdir. Onlardan çok daha eski bir geleneğe sahip olduklarını, onların ne kendilerini ne de askerlerini yeterince tanıdıklarını bu şekilde bir eğitimin ne derece başarılı olabileceğine ilişkin endişeleri bulunmaktaydı.

Askeri birliklerdeki subayların *Kırmızı Yakalılar* diye adlandırdıkları Erkan-ı Harb subayları ise birlik subaylarının aksine Alman misyonunun gelmesinden hoşnut olmuşlardır. Her biri onların yanında görev almak istemektedirler⁴⁵.

Bununla birlikte Alman subayları Erkan-ı Harb subaylarının yerini işgal edeceklerdir. Türk subayları için görev ve kadro sınırlanınca bu defa Erkân-ı Harp subaylarının yakınma ve şikayetleri söz konusu olmuştur ki, bu sorunlar henüz çözülmüş değildir ve uzun sürede çözüleceği de beklenmektedir. Misyon meselesiyle ilgili son olarak Wangenheim'in Askeri Danışmanlık Heyeti'nin Türkiye'ye getirilmesindeki rolünden dolayı, olası bir uyumsuzluk ve başarısızlık nedeniyle ortada görünmediğine ilişkin söylentilerin gerçeği yansıtmadığı anlaşılmaktadır.

Sonuç

1870'lerden sonra Osmanlı-Alman ilişkilerinde yeni bir dönem başlamıştır. 19. yüzyılın sonlarında Osmanlı İmparatorluğu'nun özellikle İngiltere ile ilişkilerinde sarsılan denge siyaseti Almanya faktörünü 1870'lerden sonra daha önemli hale getirdi. İmparatorluğun kendini koruma yönündeki çabalarında İngiltere'nin düalist yaklaşımı ve bu anlayışın 93 Harbi sonrasında çok daha belirgin bir şekilde ortaya çıkması denge siyasetine büyük önem veren sultan II. Abdülhamit'i Almanya'ya yaklaştırdı. Siyasal birliğini tamamladıktan sonra, askeri nitelikli dahil olmak üzere çok çeşitli sanayisiyle, teknik imkanlarıyla ve giderek dünyada en etkin ticarî emtia gücüyle varlık gösteren Almanya'nın da dışarıya açılma arzuları bilinmekle birlikte, bu gücünü ortaya koymak için Bismark sonrasını beklemek zorunda kalacaktır. II. Wilhelm Almanyası'nın Bismark döneminden çok daha farklı bir harici siyasete yöneldiği ve Alman Weltpolitik'i diye tanımlanan bir dünya siyasetine yöneldiği bilinen bir durumdur. Dolayısıyla Osmanlı-Alman ilişkilerinin yeni evresinin 1889'da başladığı ve giderek güçlü bir yakınlaşmayı sağlayacak şekilde ilişkilerin geliştirilip yönlendirildiğini söylemek mümkündür.

Osmanlı-Alman ilişkilerinde yakınlaşmayı sağlayan diğer parametrelerin yanı sıra, Osmanlı ordusunun ıslâhı konularında son zamanlar itibarıyla meşhur Kaehler ile başlayan askeri ilişkiler İmparatorluğun yıkılışına kadar devam etmiştir. Osmanlı-Alman askeri münasebetlerinde Sultan II. Abdülhamit ile İttihat ve Terakki Dönemleri'nin ayrı bir fasıl olduğunu belirtmek gerekir. Yine özellikle II. Meşrutiyet'in ilk yıllarındaki ordunun ıslâhı çalışmalarının başarı derecesi Balkan Savaşları'nın sonunda ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan Alman subaylarıyla ordunun ıslâhı meselesi her zaman ordunun gerçekten modernleştirilmesi mi? yoksa Alman silah endüstrisinin zenginleştirilmesi

⁴⁴ SHD, GR 7 N 1638, NR.654, 7.

⁴⁵ SHD, GR 7 N 1638, NR.654, 8.

ve Alman emellerine zemin hazırlamak mı? sorularını düşündürmüştür. Osmanlı-Alman askeri münasebetlerinde bu ve buna benzer daha birçok soruyu sormak, her ne kadar kimilerini yeterince izah edebilecek kanıtlara ulaşılmasa da mümkündür. Tıpkı General Liman von Sanders'in başkanlığını yürüttüğü Alman askeri heyetinin iki savaş arasında İstanbul'a gelmesi gibi...

Bilindiği üzere Alman askeri heyetinin İstanbul'a gelmesi birçok spekülâtif değerlendirmeyi beraberinde getirmiştir. Alman heyetinin Türkiye'ye daveti ya da getirilmesi konusunda tarafların açıklamaları, bu girişimin gerçek amaç ve hedefleri konusunda tereddütler oluşturmuştur. Mevcut Osmanlı siyasi ve askeri kadrosunun Alman askeri heyetinin Türkiye'ye gelmesini ne kadar benimsediği ise bir başka sorun olarak görünmektedir. Alman askeri heyetinin Türkiye'de askeri kadroda da görüş ayrılıklarına neden olmuş, bir kısım subay kadrosu, ordunun Almanlar eliyle modernleştirilmesini olumlu bulurken, diğer bir grup subay kadrosu ise önceki tecrübelerden hareketle bu girişimin de başarısızlıkla sonuçlanabileceği endişesini belirtmişlerdir.

Alman Heyeti, sadece Osmanlı iç siyasetinde değil, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu ile yakından alakalı diğer devletler nezdinde de önemli gelişmelere ve tepkilere neden oldu. Öyle ki bazı diplomatik çevrelerde Alman heyetinin İstanbul'a gelmesi Balkan felaketinde itibarı sarsılmış bir ordunun yeniden toparlanması çabası olarak değil de, nüfuz rekabeti ve paylaşım mücadelesinde Almanların yeni bir adımı olarak değerlendirildi.

Bir başka açıdan Alman askeri heyetinin başarılı olup olmadığı konusu tartışmalıdır. Esasen ordunun modernleşmesi konusunda yaygın bir fayda sağlandığını belirtmek de gerçekçi olmayacaktır. Esasen numûne ordu projesinin İstanbul merkezine odaklanmış olması, misyon çerçevesinde gelen subayların İstanbul'u cazibe merkezi olarak görüp, taşrayı tercih etmemeleri modernleşme girişimindeki başarıyı etkilemiş olmalıdır. Misyonun İstanbul'daki durumu bakımından savaş öncesinde Türk-Alman ittifakına katkısı olmuş mudur? Dahası Türkiye'nin savaşa girişinde acele etmesinin arka planında misyonun bir rolünün olup olmadığı konusu ise ayrı bir incelemeyi gerektirmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

Arşiv Belgeleri

- Château de Vincennes, Etat- Major de l'Armée de Terre / Service Historique de la Défense (SHD).
SHD, GR 7 N 1638, Türkiye'de İstanbul Elçiliğinde Görevli Yarbay M. Maucorps'un "Alman Askeri Misyonu" konulu raporu, 29 Kasım 1913, nr. 646.
SHD, GR 7 N 1638, Türkiye'de İstanbul Elçiliğinde Görevli Yarbay M. Maucorps'un "Alman Askeri Misyonu" konulu raporu, 18 Aralık 1913, nr. 654.

Gazeteler

Tanin, 13 Kanûn-ı Evvel 1913

Modern Literatür

- Ahmet İzzet Paşa 1992 Ahmet İzzet Paşa (Furgaç), *Feryadım*. İstanbul 1992.
Bayur 1991 Y. H. Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi*, II/III. Ankara 1991.
Çolak 2014 M. Çolak, *Alman İmparatorluğu'nun Doğu Siyaseti Çerçevesinde Kafkasya Politikası (1914-1918)*. Ankara 2014.
Kader Yılları, Sazonov'un Anıları 2002 *Kader Yılları, S. Sazonov'un Anıları, Rusya Eski Dışişleri Bakanı (1910-1916)*. Çev. B. Önuçak. Haz. S. Özel. İstanbul 2002.
Mahmut Muhtar 1999 Mahmut Muhtar, *Maziye Bir Nazar, Berlin Antlaşması'ndan Harb-i Umûmiye kadar Avrupa ve Türkiye-Almanya Münasebetleri*. Haz. E. Kılınç. İstanbul 1999.
Mühlman 2009 C. Mühlman, *İmparatorluğun Sonu 1914, Osmanlı Savaşa Neden ve Nasıl Girdi*. Çev. K. Don. İstanbul 2009.
Ortaylı 1999 İ. Ortaylı, "Osmanlı İmparatorluğu ve Alman Diplomasisi: "Drang Nach Osten". Haz. İ. Soysal. *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*. Ankara, 15-17 Ekim 1997. Ankara (1999) 215-221.
Ortaylı 2002 İ. Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*. İstanbul 2002.
Rathmann 2001 L. Rathmann, *Alman Emperyalizminin Türkiye'ye Girişi, Berlin-Bağdat*. Çev. R. Zaroğlu. İstanbul 2001.
Reynolds 2016 M. A. Reynolds, *İmparatorlukların Çöküşü, Osmanlı-Rus Çatışması 1908-1918*. Çev. Y. Aşıkoğlu. İstanbul 2016.
Sanders 2010 L.v. Sanders, *Türkiye'de Beş Yıl*. Çev. E. B. Özbilen. İstanbul 2010.
Shaw 2014 S. J. Shaw, *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu Savaşa Giriş*. Çev. B. S. Aydaş. Ankara 2014.
Trumpener 1999 U. Trumpener, "Almanya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu". Ed. M. Kent, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu ve Büyük Güçler*. İstanbul (1999) 130-163.
Yıldız 2014 G. Yıldız, "Türk-Alman Askeri İttifakı, Silah Arkadaşlığı mı Menfaat Ortaklığı mı?". *Derin Tarih* 1 (2014) 110-117.